

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Марчук Лариси Миколаївни
«Соціально-психологічні особливості формування асертивної
поведінки у професійному становленні майбутніх психологів»,
представлену на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних
наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія
соціальної роботи**

Сучасна система вищої освіти вимагає персоніфікації навчального процесу, особистісно-індивідуалізованого підходу до формування професійно важливих якостей особистості майбутніх психологів і, зокрема, їхньої здатності до асертивної поведінки. Водночас аналіз практики підготовки майбутніх психологів та їх діяльності у майбутньому свідчить про наявність значної кількості проблем соціально-психологічного характеру, який практично не враховується в процесі їх професійної підготовки. На рівні ж наукових психологічних досліджень зазначену тему досліджено фрагментарно. Усе це й визначає своєчасність дисертаційного дослідження Л. М. Марчук.

Вступна частина дисертації містить доволі чіткі формулювання, які визначають методологічні орієнтири роботи, у тому числі, її, об'єкт та предмет дослідження, мету роботи тощо. Остання полягає у теоретичному обґрунтуванні й емпіричній перевірці соціально-психологічних особливостей формування асертивної поведінки майбутніх психологів, яке завершилося, зокрема, розробленням та практичною апробацією відповідної програми соціально-психологічного супроводу у професійному становленні майбутніх психологів.

Основні розділи дисертації є чітко структурованими, у них логічно подані результати теоретичного аналізу та емпіричного дослідження відповідно до визначених мети та завдань.

Так, у *першому розділі* дисертації висвітлено теоретико-методологічний базис досліджуваної проблеми, проаналізовано зміст понять «асертивна

поведінка» та «асертивна поведінка у професійному становленні майбутніх психологів», проаналізовано основні підходи щодо їх інтерпретації; визначено й обґрунтовано структурні компоненти, вказано на роль асертивної поведінки у професійному становленні майбутніх психологів. На основі теоретичного аналізу представників різних підходів щодо асертивної поведінки, вона доходить висновку про соціально-психологічну зумовленість досліджуваного феномену і констатує невизначеність його специфіки й складових у майбутніх психологів.

У зв'язку із цим Л. М. Марчук обґрунтовує доцільність виокремлення компонентів та відповідних критеріїв формування асертивної поведінки. При цьому імпонує підхід авторки роботи до формування як до набуття цілісної, завершеної, несуперечливої системи поведінкових актів, що зумовлює професійно-особистісне становлення майбутніх психологів.

Також у межах даного розділу привертає увагу детальний аналіз *чинників формування асертивної поведінки* майбутніх психологів на макро-, мезо- та мікрорівнях., що дозволяє окреслити можливості соціально-психологічного супроводу даного процесу під час професійної підготовки майбутніх фахівців.

У *другому розділі дисертації* висвітлено особливості організації та методичного забезпечення емпіричного дослідження соціально-психологічних особливостей формування асертивної поведінки майбутніх психологів, обґрунтовано вибірку, методику та організацію емпіричного дослідження, проаналізовано його результати.

Дослідниця представляє основні методи та методики емпіричного дослідження, подані у психодіагностичній картці вивчення сформованості компонентів асертивної поведінки майбутніх психологів. Аналіз одержаних за її допомогою результатів виявив досить тривожний факт сформованості асертивної поведінки лише у 2,6% досліджуваних, майже половина досліджуваних нездатна проявляти асертивну поведінку загалом. Крім того, привертають увагу дані щодо соціально-психологічних чинників формування

асертивної поведінки і, зокрема, соціально-психологічного клімату вищого навчального закладу, в якому майбутній психолог опановує свою професію.

На позитивну оцінку також заслуговує проведена дисертанткою робота з метою перевірки валідності авторської моделі асертивної поведінки шляхом зіставлення результатів дослідження її компонентів із даними, які отримані за шкалою «Асертивні дії» опитувальника С. Хобфолла.

Як позитивний факт слід, окрім іншого, вказати на досить вдале поєднання якісних і кількісних методів обробки результатів із використанням сучасних комп'ютерних технологій, зокрема, за допомогою програми SPSS.

У цілому результати констатувального етапу емпіричного дослідження підтвердили припущення дисертантки про доцільність спеціального формування асертивної поведінки майбутніх психологів у процесі їх професійного становлення.

У *третьому розділі* дисертації наведено й обґрунтовано програму соціально-психологічного супроводу формування асертивної поведінки у професійному становленні майбутніх психологів, викладено її зміст, описано процедуру апробації та перевірки ефективності даної програми.

На позитивну оцінку заслуговує комплексний підхід до програми соціально-психологічного супроводу формування асертивної поведінки майбутніх психологів, що передбачала реалізацію визначених автором ряду соціально-психологічних умов, зокрема, включення до змісту професійної підготовки знань щодо сутності, компонентів, умов формування асертивної поведінки; забезпечення сприятливого соціально-психологічного клімату в студентській групі, конструктивної взаємодії студентів як між собою, так і з викладачами, підтримки та взаємоповаги одне до одного тощо.

Результати апробації авторської програми соціально-психологічного супроводу, подані в дисертації, засвідчили її ефективність щодо формування асертивної поведінки у професійному становленні майбутніх психологів, що виявилось, зокрема, у позитивній динаміці рівнів в експериментальній групі, в той час, як у контрольній групі таких позитивних, статично значущих

зсувів у показниках асертивної поведінки встановлено не було.

Висновки, які робить дисертантка, свідчать про досягнення мети дисертаційної роботи та виконання поставлених завдань. Л. М. Марчук переконливо довела доцільність формування асертивної поведінки майбутніх психологів у процесі їх професійного становлення.

Оцінюючи позитивно дисертацію Лариси Миколаївни Марчук, разом з тим вважаємо за доцільне висловити певні зауваження та побажання до окремих частин її змісту.

1. Характеризуючи сутність феномену асертивної поведінки та її формування у майбутніх психологів, дисертантка в одних місцях роботи говорить про компоненти асертивної поведінки, а в інших – про компоненти формування асертивної поведінки, що потребує додаткового уточнення та роз'яснення.

2. При аналізі результатів констатувального етапу емпіричного дослідження йдеться про зростання кількості студентів, які тяжіють до лідерства й прагнуть бути популярними за будь-якої ціни; при цьому предметом виборювання є стипендія, завоювання авторитету та ін. (с. 117 дисертації). Натомість не зовсім зрозуміло, яким чином здобуті ці дані та як їх слід урахувати в подальшій роботі з такими студентами у контексті зазначеної теми.

3. Указуючи на статистичну значущість результатів кореляційного аналізу рівнів сформованості компонентів, виявлених за авторським підходом, і показників шкали асертивної поведінки С Хобфолла, дисертантка зазначає, що це свідчить про діагностичну цінність регулятивного компонента (с. 11 автореферату). На наш погляд, йдеться про діагностичну цінність авторського підходу до компонентів формування асертивної поведінки загалом, що й варто було б зазначити як в авторефераті, так і в тексті дисертації.

4. При обґрунтуванні програми соціально-психологічного супроводу формування асертивної поведінки майбутніх психологів доцільно було б

ширше використати диференційований підхід у контексті врахування результатів констатувального етапу емпіричного дослідження чинників асертивної поведінки.

5. Бажано було б повніше висвітлити можливість використання не лише тренінгу, але й супервізії та психологічного консультування як складових авторської програми соціально-психологічного супроводу формування асертивної поведінки майбутніх психологів.

Указані побажання й зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертації. Дисертантка здійснила продуктивний теоретичний аналіз й отримала вагомні наукові результати при дослідженні складної наукової проблеми.

На основі проведеного аналізу роботи можна стверджувати, що дисертація Л. М. Марчук «Соціально-психологічні особливості формування асертивної поведінки у професійному становленні майбутніх психологів» є цілісним завершеним дослідженням, що має наукову новизну, теоретичне та практичне значення, містить результати, які є важливими як для науковців, так і для практиків у галузі психології. Як дисертація, так і автореферат, зміст якого ідентичний основним положенням дисертації, відповідають вимогам МОН України, а опубліковані наукові праці відображають основні положення дисертації.

Усе це дає підстави для висновку про те, що Лариса Миколаївна Марчук заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент :

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології управління

ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»
НАПН України

О. І. Бондарчук